

Sociala Resursförvaltningen
Uppsökande Teamet

Studiecirkel i parken

- ett praktiskt försök
till brukarinflytande för
icke organiserade
brukare

Anne-Lie Lindell och Stina Svensson
Sociala Resursförvaltningen
Uppsökande Teamet

1. Inledning.....	3
1.1 Hur väcktes idén?	3
1.2 Definitioner	3
2. Resultat	3
2.1 Remissvaret.....	3
2.2 Remissvarets generaliserbarhet	5
3. Reflektioner.....	5
3.1 Inför cirkeln.....	5
3.2 Vems mötesregler?	6
3.3 Efter cirkeln	7
3.4 Att underlätta brukarinflytande.....	7

1. Inledning

Uppsökande teamet genomförde under juni 2010 en studiecirkel med både personer aktiva i missbruk och personer som har behandling i metadonprogram. De sistnämnda har fortfarande en del av sitt umgänge i parken där cirkeln genomfördes. Studiecirkeln syfte var att dessa personer skulle få möjlighet att uttala sig om förslagen om förändringar inom missbruksvården i Gerhard Larssons missbruksutredning.

1.1 Hur väcktes idén?

Idén till studiecirkeln väcktes under SIKTAS utbildningsdagar då frågan om brukarmedverkan och brukarinflytande på olika sätt kom upp. Eftersom utveckling av metoder är viktigt för oss i Uppsökande teamet började vi fundera över hur vi kan förenkla brukarmedverkan för vår målgrupp, personer över 18 år som har problem med alkohol- och/eller narkotika. Det är en grupp som sällan organiserar sig i brukarföreningar medan de är aktiva i missbruk, d.v.s. tiden då de ofta är i behov av olika typer av insatser. När man sedan pratade om Gerhard Larssons missbruksutredning väcktes idén om en studiecirkel kring den. Syftet skulle vara att genom ett remissvar låta de personer som är aktiva i ett missbruk/beroende skulle få chans att vara med att påverka något som i allra högsta grad påverkar dem.

1.2 Definitioner

I rapporten använder vi oss av begreppet målgrupp, som för oss innebär personer över 18 år med någon form av alkohol- och/eller narkotikaproblematik och som vistas i Malmö. Vi använder även begreppen brukare, brukarorganisation och brukarinflytande. För att tydliggöra vad vi menar med dessa begrepp har vi valt att använda oss av Gunborg Brännströms definitioner, som hon använde vid ett seminarium om brukarmedverkan¹.

Alltså definierar vi brukare som ”brukare av det offentliga systemet” och syftar inte på brukare av preparat. Med brukarorganisation menar vi en organisation som representerar personer som brukar det offentliga systemet. Brukarinflytande på verksamhets- och strukturell nivå innebär att man företräder inte bara sin egen utan många personers erfarenhet. Utöver detta finns också brukarinflytande på individuell nivå. Denna handlar om den påverkansmöjlighet man har på sin egen situation i relation till det offentliga systemet.

2. Resultat

Vi kommer här att närmare beskriva både själva cirkeln och resultat av den. Vi kommer även beröra de effekter den fört med sig som i efterhand kommit att ha betydelse för uppsökande teamets arbete.

2.1 Remissvaret

Vi valde att fokusera på de förslag som handlade om LVM och huvudmannaskap. Vi hade förberett informationen till de två träffarna genom att skriva ner utredningens förslag i punktform. Eftersom vi är två kunde vi dela upp ansvaret under träffarna. En av oss gick igenom förslagen och höll i diskussionen och den andra dokumenterade. Efter varje träff läste vi upp vad vi skrivit för att kolla av om vi uppfattat gruppen rätt. Efter träff två skrev vi ett remissvar utifrån

¹ http://web22.abiliteam.com/ability/show/xaimkwdkn/20100707_onsdag/speed.asp

gruppens förslag och hade en tredje träff där deltagarna läste igenom dokumentationen och godkände den.

Se remissvaren i sin helhet nedan:

Träff 1 handlade om förslagen kring LVM och då medverkade 9 personer. Det som framkom under träffen var:

- LVM ska inte ersättas med LPT eftersom missbruk inte är en psykisk sjukdom.
- Tvångslagstiftning (LVM) behövs. Till exempel i de fall där man mår så dåligt på grund av missbruket att man inte klarar att fatta egna beslut.
- Det är viktigt att lagen ger förutsättningar för en individanpassad tvångsvård, både vad det gäller innehåll och tid, man ska ha den tid man behöver.
- Tvångsvården ska i likhet med frivillig vård bygga på en gemensam planering där den som ska ha vården har ett ansvar trots att det handlar om tvång. Om man själv inte är delaktig så blir det inget bra resultat, ett sätt att få delaktighet skulle kunna vara att skriva ett slags gemensamt kontrakt.
- Socialtjänsten ska ha en skyldighet att erbjuda eftervård i direkt anslutning till LVM (även fängelse och frivillig behandling). Direkt när vården är färdig ska det finnas boende, sysselsättning, ekonomi och en kontaktperson. Det ska inte finnas något glapp emellan. Så tryggt som möjligt så man klarar det, annars går man tillbaka till det gamla.

Träff 2 handlade om huvudmannaskap och då medverkade 9 personer, vissa samma som vid träff ett och vissa nya. Det som framkom vid träffen var:

- Ansvaret borde delas mellan kommunen och landstinget så att båda parter är involverade och det blir en helhet, det landstinget är bra på och det socialtjänsten är bra på tillsammans.
- Det ska vara så tydligt som möjligt för var och en, var och hur man söker hjälp. Man ska inte behöva slussas runt för att komma till rätt instans.
- Det viktigaste är att man får hjälpen snabbt, att det inte blir ett glapp mellan utredning och t.ex. avgiftning eller mellan olika insatser, inte heller mellan behandling och eftervård.
- Man ska få en tid för utredning samma dag man söker hjälp, själva mötet behöver inte vara samma dag.
- Det kan vara svårt för personer med missbruk att ta sig till annan kommun och söka hjälpen, även om hemkommunen är skyldig att betala.
- Om kommunen har huvudmannaskapet finns det en risk att kommunen säger nej till det mesta för att det inte finns några pengar, och räknar med att bara 10 % orkar överklaga.
- Om landstinget har huvudmannaskapet, vad händer då med de privata behandlingarna som t.ex. privata underhållsbehandlingar? Skulle landstinget bekosta den behandlingen eller hänvisa till de egna mottagningarna även i de fall det är kö till dem?

Remissvaret skickades till Gerhard Larsson efter gruppens godkännande. Vi återförde Gerhard Larssons svar där han tackade gruppen för deras medverkan.

2.2 Remissvarets generaliserbarhet

Huruvida studiecirkeln ska ses som ett mer generellt inhämtande av icke-organiserad målgrupps synpunkter, kan diskuteras. Teamet kan konstatera att synpunkterna endast handlar om ett antal individers samlade synpunkter, men kan också ses som ett representativt urval. Därmed skulle synpunkterna kunna sättas i ett större sammanhang.

En annan sak som är viktig att ha i åtanke och som skulle kunna påverka resultat är det maktförhållande som råder. Deltagarna i cirkeln möter uppsökande teamet som representanter för socialtjänsten och det kan påverka vad de väljer att ta upp. Att inhämta synpunkter från målgruppen på detta sätt kan inte på något sätt friställas från maktpositionen vi som socialarbetare har i förhållande till målgruppen under vårt vanliga uppsökande arbete. Men det engagemang som infann sig under träffarna genom utbyte av erfarenheter och livliga diskussioner bland deltagarna gjorde att vi bedömer att remissvarets innehåll inte är tillrättalagt. Vi tror också att vi underskattar deltagarna i cirkeln om vi tror att det handlar om att vara oss till lags eftersom träffarna handlade om något som berör dem i allra högsta grad och som är en del av deras vardag.

3. Reflektioner

3.1 Inför cirkeln

Det fanns en oro hos oss i uppsökande teamet att cirkeln skulle väcka för mycket hopp när det gäller möjligheten till påverkan. Att personerna i parken skulle hoppas och det sedan skulle visa sig att cirkeln och remissvaren inte skulle leda till något resultat. Vi upplever att vår målgrupp ofta bjuds in i olika forskningsprojekt. Många ställer också gärna upp. Vi ser en risk med att det vid forskning/utvärdering/verksamhetsutveckling/brukarinflytande inte alltid är tydligt för alla, att det man gör, inte i första hand hjälper i den egna nu-situationen. Man har inte alltid förstått att projektet snarast fokuserar på att längre fram kunna leda till hjälp för *andra i liknande situationer*. Vi har senare, som framkommer ovan, förstått att hur tydliga vi än är med syftet ändå kan hamna i situationer där det är oklart. Det har framkommit att det finns en viss skepticism gällande cirkelarbetet, där en person undrade om inte uppsökande teamet hade ett eget syfte med cirkeln. Visst har uppsökande teamet ett eget syfte, om cirkelarbetet faller väl ut så kan vi fortsätta utveckla metoder för den här typen av brukarmedverkan. Det utesluter dock inte huvudsyftet, d.v.s. brukarinflytande. Kanske kan tidigare erfarenheter av att delta i till exempel forskning påverka hur man upplever cirkelarbetet. Är det så, så handlar det för vår del även om att hantera personernas tidigare upplevelser. Utifrån det har vi lärt oss att om vi återigen gör något liknande behöver vi vara ännu tydligare, ännu mer konkreta och verkligen se till att alla hör och förstår ramarna. Även om vi redan från början bestämt att vi ska berätta för gruppen om vad utredningen kommit fram till blir detta en tydlig påminnare om vikten av återkoppling. Vi har därför bestämt att vi behöver göra återkopplingen i en form där det finns möjlighet att jämföra remissvaret med utredningens förslag.

Sen fanns frågan huruvida det är möjligt för personer som är aktiva i ett alkohol- och/eller narkotikamissbruk att påverka sin situation som grupp? Är det möjligt för socialarbetare att leda en sådan process? Vi upplevde det som viktigt att vi innan cirkeln själva reflekterade över dessa frågor. För att kunna genomföra cirkeln behövde vi inför oss själva hitta svaren.

När vi väl bestämt oss väntade en mer detaljerad planering. Platsen valdes utifrån att det just där vistas många med ett aktivt missbruk. Både alkohol och olika sorters narkotika kan vara huvuddrog. Många av dem har också underhållsbehandling och därmed inget pågående narkotikamissbruk. Det är dock inte ovanligt med ett sidomissbruk av alkohol och/eller

läkemedel hos dessa personer. Målgruppen beskriver för oss ofta platsen som en social arena. Kort sagt valdes platsen utifrån att det där finns många som har erfarenhet och är i behov av missbruksvård.

Innan starten av cirkeln var det viktigt för oss att personerna i parken var med i processen för att öka chanserna till medverkan. Vi började ca 2 månader innan start att besöka parken på samma veckodag och tid som den planerade cirkeln. Vi frågade vad de som var där tänkte kring idén och gjorde samtidigt reklam för den. Två veckor innan start lämnade vi missbruksutredningen i sin helhet och i punktform för intresserade att läsa. Vi informerade om att vi skulle berätta om förslagen vid träffarna och att man därför kunde vara med utan att behöva läsa utredningen.

Vi använde oss även av vår handledning för att kunna fortsätta arbetet med MI-samtal i grupp efter själva cirkelarbetet. Att tänka metod var viktigt för oss för att undvika risken för att diskussionerna kring lagförslag skulle leda till att personernas egna missbruksproblem externaliserades. Detta gjorde att vi samtidigt som vi fokuserade på lagförslagen, kunde vara uppmärksamma på sådant gruppen sa som handlade om personlig förändring. För oss var det till hjälp i cirkelarbetet. Samtidigt kan man fråga sig om det är ok att gå i något som ska handla om brukarinflytande med baktanken att kunna fortsätta arbeta med av oss önskade bieffekter? Vi tror att det är av stort värde att vara öppen för att arbetet kan leda vidare till att handla om egen förändring. Men vi behöver ändå reflektera över det eftersom det till viss del handlar om en dold agenda.

3.2 Vems mötesregler?

I ett tidigt skede hade vi bestämt att träffarna skulle ske under ”open-spaceliknande” former. Vi skulle inte ha en fast grupp och det skulle vara öppet att komma och gå under träffarna, som alla skedde på samma veckodag och tid. Med facit i hand ser vi att en nackdel med den här formen är att det kan leda till att vissa kan missa delar av informationen om syftet med träffen. Detta är dock något vi ser behöver kunna lösas på andra sätt eftersom möjligheten att få komma med sina synpunkter är viktigast, inte att jag kan och vill medverka under hela träffen.

I ovan nämnt seminarium² om brukarmedverkan pratade Björn Fries kring mötet mellan brukare och den professionella kulturen. Utifrån det kände vi att vi behövde reflektera kring begreppet möteskulturer. Om det kan vara enklare för professionen att möta brukarråd som många gånger kan vara vana vid den professionella kulturen och därmed har lättare att förstå spelreglerna? Brukare som är i ett aktivt missbruk betar sig kanske inte ”lika enkelt”. Vi hade också en viss oro för att cirkeln inte skulle vara givande för personerna i parken, eftersom vi hade förberett cirkeln utifrån vilka vi är och våra tankar om vad som skulle passa *dem*. På ett sätt kan man säga att vi tog med oss vår ”möteskultur” ut till parken. Vi behövde ha det här med möteskultur i åtanke under cirkelarbetet eftersom vi givetvis har den professionella kulturen med oss vare sig vi vill eller inte.

Till skillnad mot andra tillfällen när vi arbetar uppsökande valde vi att ha med fika. Vi ansåg att det var viktigt att visa att det här var något annat än det vi brukar göra och tänkte även att fikat skulle kunna vara ett sätt att visa att cirkelarbetet var något viktigt. Något vi upplever som otroligt hjälpsamt var att vi tog med oss en kasse med kaffe, smör, kaviar, mjukost och limpor som vi ställde vid bordet och frågade vilka som ville vara med i cirkeln. Direkt började folk duka upp, fixa med kaffet, rensa bordet, bjuda in dem som stod en bit ifrån till fiket och bjuda på mackor. Att inte ha färdiga mackor blev ett hjälpmedel i att dela på ansvaret för träffarna. Men

² http://web22.abiliteam.com/ability/show/xaimkwkdn/20100707_onsdag/speed.asp

uppsökande teamet kommer alltid att vara myndighetspersoner och målgruppen i parken kommer alltid att vara privatpersoner vilket innebär att vi har olika maktpositioner.

Genom valet att inte ha färdigt fika öppnades möjligheten till att teamet inte stod för all *handling* och gruppen bara *tog emot*. Gruppen handlade istället utifrån det som fanns inom ramen för det de hade makt över (platsen, hur gemenskapen skulle se ut, stämningen, åsikter o.s.v.). Som vi ser det var valet av plats oerhört viktig i det här sammanhanget. Vi bjöd inte in gruppen till ett sammanträdesrum på någon av våra arenor. Cirkelträffaren skedde på deras arena, en plats där vi är besökare. Teamets handlande kom därför att gälla strukturen på cirkeln, de yttre ramarna. På så sätt blev träffarna ett gemensamt ansvar även om det var på olika villkor. Detta är något vi lätt kunnat missa genom att oreflekterat tro att vi hade ansvar för allt *handlade*.

*”Jag presenterade mig inte förut och vill göra det, det ni gjorde i parken med picnic var väldigt bra. Att ni på andra sidan... eller jag menar, ni är på samma sida men vi har olika paddlar, och för att det ska bli bra så måste ju ni våga hoppa i vår båt, och vi måste våga låta er hoppa i, för att vi ska ta oss nånstans. Det gjorde vi idag, så kände jag det”.*³

3.3 Efter cirkeln

För vår verksamhet har cirkeln fått en positiv bieffekt genom att flera i gruppen efteråt i mycket större utsträckning börjat prata med oss om sina egna behov och den egna vägen till förändring. Vi tror att det kan ha att göra med att det är mer accepterat att prata om vad som är dåligt i situationen och att det finns en önskan om att lämna livet i parken *”Alla här vill det innerst inne, ha ett normalt liv”*. I och med att det är uttalat av personerna själva, inför varandra och oss, tänker vi att det blir mindre blottande att prata med oss om tankar på förändring. Givetvis kan vi inte med säkerhet veta att det är så. Men förändringarna av samtalens karaktär tyder på det.

Efter cirkeln har vi också hört flera av deltagarna, och även andra som inte var med, uttrycka sig positivt över cirkeln. Vi har också fått kommentarer som tyder på att man misstänker att vi använt arbetet i egenintresse. Att vi har ställt dessa frågor för att kunna få material att skriva en bok. Det har även uttryckts tankar kring att det varit onödigt, att remissvaret bara blir en pappersprodukt som inte leder till något. Vi ser det som positivt att man tar upp dessa farhågor med oss och vill diskutera det. Här ligger ett mycket stort ansvar på teamet att kunna redovisa syftet med cirkeln och att våga möta kritiken och använda sig av den. Nedan kommer vi att redovisa hur vi planerade cirkeln och vikten av att ha ett klart syfte med arbetet.

3.4 Att underlätta brukarinflytande

Kan vi professionella underlätta för brukare med aktivt missbruk att få brukarinflytande? Vi tror det. Rädslan för att inge för stort hopp kring inflytandet, eller rädslan för att inflytandet ska bli för stort är sådant som försvårar för oss socialarbetare att arbeta med brukarinflytande. Vi tror inte att det finns någon fara om ramarna och informationen kring brukarinflytandet är tydligt för alla inblandade parter. Som nämnts ovan är det dock inte alltid vi kan vara säkra på att det är tydligt för alla. Olika personers förförståelse och erfarenheter påverkar tolkningarna av vad som sagts. Vi har insett att vi aldrig kan bli för tydliga utan behöver kolla av att våra tolkningar någorlunda stämmer överens. Ett steg i att göra det tydligt är att vi som professionella börjar med att göra målet med brukarinflytandet tydligt för oss själva. Vi måste reflektera och planera formerna för, och målet med inflytandet. Det är enbart genom att veta vårt syfte vi kan vara tydliga.

³ Sagt av en av deltagarna

En annan farhåga som inte är ovanlig är att det skulle vara för svårt för aktiva brukare att organisera sig och sina synpunkter. Men att få brukarinflytande innebär inte automatiskt att de aktiva brukarna måste engagera sig i ett brukarråd med regelbundna träffar där samma personer alltid deltar. Brukarinflytande kan utgå från en bestämd plats och tid (som exempelvis vår park), ett bestämt forum eller exempelvis genom att brukaren har möjlighet att lämna synpunkter på den hjälp man just fått. Det viktiga är att det finns möjlighet att sammanställa informationen och att det finns kanaler för att föra åsikterna dit de ska. Finns det ingen påverkansmöjlighet, vad är då syftet med att fråga? Något vi nu lärt oss är också hur viktigt det är att redan innan man börjar ha planerat formen för *återkoppling* eftersom det är det enda sättet att visa huruvida deltagarnas åsikter har haft inflytande eller inte.

Brukarinflytande i form av studiecirkel är ett sätt att arbeta mot påverkansmöjlighet för den här målgruppen. Det är dock viktigt att komma ihåg att det är en påverkansmöjlighet, inte en garanterad påverkan. Gruppen som deltog fick möjlighet företräda många personers erfarenhet, utan att ingå i en brukarorganisation. Samtidigt ska vi komma ihåg att gruppen inte har något givet mandat att företräda andra än just sig själva. Det samma gäller brukarorganisationer och andra företrädare för gruppen, eftersom de egentligen bara kan företräda dem som valt att ansluta sig till dem. Vad de oorganiserade brukarna tycker är det oftast ingen som vet. Vi i uppsökande teamet menar att vi professionella har ett ansvar att vara behjälpliga och underlätta att denna information kommer upp till ytan.

Det är viktigt att komma ihåg att det viktigaste brukarinflytandet är att de aktiva brukarna har möjlighet att påverka sin egen situation i relation till missbruksvården. Missbruksfrågan tangerar att handla om moral och åsiktsläger och visst behövs många olika röster höras. Det viktigaste är att hjälpen är utformad efter de behov som finns hos dem som ska använda/använder hjälpen just nu. Lyckas vi hitta kanaler för en öppen dialog mellan dem som brukar och de som är ansvariga för vården leder förhoppningsvis den dialogen till ett brukarinflytande som genomsyrar både strukturell *och* individuell nivå.

Vår förhoppning med det här arbetet är givetvis att gruppens remissvar kommer att påverka den framtida lagstiftningen. Men vi hoppas även att för egen del kunna utveckla formen för att genom studiecirkel arbeta mot mer brukarinflytande i socialtjänstens olika verksamheter. Vi tror också att ett sådant arbete ska bedrivas inom ramen för verksamheter som i likhet med vår har möjlighet att genomföra det på arenor som inte är socialtjänstens.